

KS. BOGUMIŁ LESZCZ

**UCZESTNICTWO RODZINY
W ŻYCIU KOŚCIOŁA I WE WSPÓLNOŚCI PARAFII
(z uwzględnieniem doświadczeń parafii w Lubiczu Górnym)**

Rodzinę uważa się za podstawową komórkę społeczną. Można wyróżnić rozmaite modele rodziny. W niniejszym artykule skupimy się na modelu rodziny katolickiej. Jan Paweł II w *Liście do Rodzin* pisze: „Rodzina powstaje wówczas, gdy urzeczywistnia się przymierze małżeńskie, które otwiera małżonków na dozgonną wspólnotę miłości i życia dopełniając się w sposób specyficzny przez zrodzenie potomstwa”¹. Wspólnym dobrem małżeństwa i rodziny jest wzajemna miłość, wierność oraz trwałość wspólnoty rodzinnej². Są to istotne wartości, dzięki którym rodzina może wypełniać swoje następujące zadania: wspólnota osób, służba życiu, udział w rozwoju społeczeństwa, uczestnictwo w życiu i posłannictwie Kościoła³.

1. Uczestnictwo rodziny w życiu i posłannictwie Kościoła

Aby należycie zrozumieć problematykę uczestnictwa rodziny w życiu i posłannictwie Kościoła, należy przeanalizować więzi, jakie łączą rodzinę katolicką z Kościołem. Kościół jest obecny w życiu rodziny we wszystkich jej wymiarach istnienia i zadaniach, które rodzina wypełnia. Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis* napisał, że „człowiek jest drogą Kościoła”⁴. Ponieważ rodzina jest podstawowym środowiskiem życia i rozwoju człowieka, wobec tego – dalej pisze Papież – rodzina jest drogą Kościoła. Co więcej – jest drogą „pierwszą i z wielu względów najważniejszą”⁵. Kościół dla rodziny jest matką, która rodzi, buduje i wychowuje rodzinę⁶. Kościół inicjuje życie chrześcijańskie w rodzinie w udzielanych sakramentach chrztu, bierzmowania i Eucharystii. „Wierni odrodzeni przez chrzest, zostają umocnieni przez sakrament bierzmowania, a w Eucharystii otrzymują pokarm życia wiecznego”⁷. Na tych sakramentach członkowie rodziny mogą budować świętość życia, a także czerpać siły do ewangelizacji. Sakrament chrztu jest początkiem życia chrześcijańskiego, który włącza w misterium

zbawcze Jezusa i obdziela darami Ducha Świętego. Podkreślić należy też znaczenie sakramentu bierzmowania, który jest ściśle związany z sakramentem chrztu, wzmacnia dary Ducha Świętego, ściślej łączy z Kościołem i jego misją w świecie. Na fundamencie chrztu udzielane są inne sakramenty Kościoła. Sakrament małżeństwa rozwija łaskę uświęcającą otrzymaną na chrzcie, określa małżonkom drogę ich uświęcania i zbawienia. Duch Święty, rozlewany w sercach małżonków, buduje komunię małżeńską, komunię z Chrystusem i z Kościołem.

Rodzina chrześcijańska znajduje umocnienie tej wielowymiarowej komunii w Eucharystii⁸. W Eucharystii odnawia się i ożywia przymierze małżeńskie. Uczestnictwo w Eucharystii staje się „niewyczerpanym źródłem misyjnego i apostołskiego dynamizmu rodziny chrześcijańskiej”⁹. Mocne zakorzenie rodziny w Chrystusie przekłada się na jakość spełnianych zadań we wspólnocie rodziny, w relacji do społeczeństwa i Kościoła. Sakramenty głęboko włączają rodzinę w tajemnicę Kościoła i czynią uczestnikiem jego posłannictwa. Rodzina jest więc wspólnotą zbawioną przez łaskę Chrystusa i wspólnotą zbawiającą przez swoje posłannictwo w Kościele. Udział w tym posłannictwie biorą wszyscy członkowie rodziny: małżonkowie i dzieci¹⁰. Rodzina wypełnia swoje zadania misyjne przez bogactwo życia duchowego w rodzinie, w przeżywanej komunii małżeńskiej i rodzinnej i zaangażowanie pastoralne w relacji do innych rodzin oraz innych społeczności. Jan Paweł II w *Familiaris consortio* wymienia trzy wymiary udziału rodziny w posłannictwie Kościoła: a) wspólnota wierząca i ewangelizująca, b) wspólnota dialogu z Bogiem, c) wspólnota w służbie człowiekowi¹¹.

1.1. Wspólnota wierząca i ewangelizująca

Posłannictwo ewangelizacyjne najpierw powinno dokonywać się wewnątrz rodziny. Małżonkowie przez przyjęty sakrament małżeństwa swoim życiem głoszą, że przez przyjęcie tego sakramentu chcą włączyć się w zbawcze dzieła Chrystusa. Małżonkowie są w pierwszym rzędzie wezwani do przyjęcia Ewangelii, która w codziennym życiu powinna wyrażać się żywą wiarą. Rodzice też powinni być pierwszymi zwiastunami Ewangelii wobec swoich dzieci¹². Wprowadzenie dziecka w klimat wiary należy do istotnych zadań rodziców. Czynią to nie tylko słowem, lecz przede wszystkim świadectwem życia prawdziwie chrześcijańskiego. Jest to sposób formacji, który polega bardziej na wychowaniu niż pouczeniu. Dziecko w takim klimacie uczy się wrażliwości na wartości duchowe i moralne. Rodzice powinni traktować swoje dziecko podmiotowo, kierując się miłością słu-

żebną, która wyraża się w czułości, dobroci, usłużności, bezinteresowności, duchu ofiary.

W wypełnianiu obowiązków wychowawczych rodzice otrzymują pomoc nadprzyrodzoną, która wynika z przyjętego sakramentu małżeństwa. Nadprzyrodzoną mocą wspierani są adresaci Ewangelii – dzieci. Rodzice wypełniając swoje zadania apostołskie wobec dzieci powinni włączać je w kolejne etapy życia liturgicznego, którego początkiem jest chrzest dziecka¹³. W atmosferze świadectwa wiary rodzice wprowadzają dziecko w osobisty kontakt z Bogiem, przekształcając wiarę dziecka w świadome osobowe relacje z Bogiem. Relacje osobowe w wierze wzmacniane są w kolejnych przyjmowanych sakramentach inicjacji chrześcijańskiej¹⁴. Szczególnie w Eucharystii rodzina znajduje ożywiającą moc komunii z Bogiem i w relacjach wewnątrz wspólnoty rodzinnej¹⁵. Ważnym etapem formacji wiary dziecka jest Komunia święta. W rodzinie dziecko przygotowuje się do świadomego przyjęcia daru Eucharystii. Rodzice powinni ukazać dziecku, które przystąpi pierwszy raz do Komunii świętej, wielkość i świętość Bożego daru miłości¹⁶. Czynią to najlepiej własnym przykładem życia przez pełne uczestnictwo w Eucharystii, która jest pokarmem duchowym w codziennym życiu. Eucharystia wzmacnia drogę świętości życia chrześcijańskiego w rodzinie.

Jan Paweł II w encyklice *Dominum et Vivificantem* naucza: „człowiek żyjąc życiem Bożym jest chwałą Boga, a utajonym szafarzem tego życia i tej chwały jest Duch Święty”¹⁷. Duch Święty, ów szafarz darów, prowadzi też do ciągłego oczyszczania się z grzechu w sakramencie pokuty¹⁸. Eucharystia ściśle związana z obecnością i działaniem Ducha Świętego uczy właściwego spojrzenia na grzech i poczucie winy człowieka jako braku dostatecznej odpowiedzi na miłość Boga. W życiu dziecka pojawia się pragnienie bliskości Boga i odrzucanie tego wszystkiego, co od Niego oddziela. Bliskie relacje osobowe z Bogiem są właściwą podstawą do dobrego przygotowania i przyjęcia sakramentu bierzmowania. *Katechizm Kościoła katolickiego* uczy nas właściwego rozumienia i wagi sakramentu bierzmowania w życiu chrześcijańskim: „przez sakrament bierzmowania [ochrzczeni] jeszcze ściślej wiążą się z Kościołem, otrzymują moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązani są, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej”¹⁹. Rodzina, będąc szkołą wszechstronnego rozwoju człowieka, wychowuje do pełni człowieczeństwa według najwyższego wzoru – Jezusa Chrystusa, wprowadza dziecko przez kolejne stopnie wtajemniczenia chrześcijańskiego do dojrzałej wiary, która wyraża się w osobowych rela-

cjach z Chrystusem, świadectwie tej wiary, udziale w życiu liturgicznym i posłannictwie misyjnym Kościoła²⁰.

1.2. Rodzina chrześcijańska wspólnotą dialogu z Bogiem

Wypełnianie zadań chrześcijańskiej rodziny prowadzi do jej uświęcenia. Istotne znaczenie w uświęceniu rodziny mają sakramenty. Jan Paweł II wymienia na pierwszym miejscu w uświęcaniu rodziny sakrament małżeństwa: „Właściwym źródłem i pierwotnym środkiem uświęcenia małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej jest sakrament małżeństwa, który rozwija łaskę uświęcającą chrztu”²¹. Sakrament małżeństwa włącza małżonków do ludu kapłańskiego. Funkcje kapłańskie małżonkowie wypełniają zarówno w relacjach małżeńskich jak i rodzinnych względem dzieci przez troskę o formację duchową własną oraz dzieci. Czynią to przez modlitwę, katechezę domową i życie sakramentalne. Formacja duchowa w rodzinie prowadzi do udziału w liturgii i w życiu Kościoła.

1.3. Rodzina chrześcijańska wspólnotą w służbie człowieka

Na mocy przyjętego sakramentu małżeństwa rodzina uczestniczy w królewskiej władzy Jezusa Chrystusa, która polega na służbie człowiekowi. Rodzina powinna wnosić swój cenny wkład w życie Kościoła i społeczeństw. Różne są potrzeby człowieka, na które może odpowiedzieć rodzina. Jest to troska o ludzi będących w potrzebie materialnej bądź też duchowej²². Człowiek z natury jest powołany do wspólnoty. Tę wspólnotowość wyraża nie tylko w rodzinie, którą tworzy, ale także w otwarciu na innych ludzi²³. Bóg stworzył człowieka z miłości i dla miłości, która łączy w nierozdzielnej całość miłość Boga i miłość bliźniego. Miłość wyraża się w służebności, która jest otwarciem się na drugiego człowieka i należy do istoty natury człowieka. Na tej drodze ofiarnej miłości człowiek realizuje siebie, gdyż „człowiek nie może odnaleźć się w pełni inaczej jak tylko poprzez bezinteresowny dar z siebie samego”²⁴.

2. Wspólnoty w służbie Kościoła w parafii Lubicz Górny

2.1. Wspólnota Domowego Kościoła

Jedną z ważnych wspólnot małżeńsko-rodzinnych działających w Polsce jest ruch pod nazwą Domowego Kościoła. Ruch skupia w sobie dorobek duchowy oazowego Ruchu Światło Życie, który rozwinął się w Polsce w latach siedemdziesiątych dwudziestego wieku. Wykorzystuje też osiągnięcia międzynarodowego ruchu małżeństw katolickich Equipes Notre Dame,

a także korzysta ze wskazań Soboru Watykańskiego II na temat małżeństwa i rodziny²⁵. Założycielem wspólnoty Domowego Kościoła w Polsce i głównym twórcą programu formacyjnego dla tych wspólnot był ks. Franciszek Blachnicki. Pierwszy krąg Domowego Kościoła został założony przez niego w Lublinie w 1973 r. Ruch Światło Życie i ruch Domowego Kościoła są odpowiedzią w praktyce duszpasterskiej Kościoła na wskazania Soboru Watykańskiego II. Szczególną rolę w ukonstytuowaniu się obydwu ruchów w Kościele w Polsce odegrał również kard. Karol Wojtyła. Z jego inicjatywy Ruch Światło Życie 5 XII 1976 r. uzyskał aprobatę komisji Episkopatu Polski do Spraw Apostolstwa Świeckich²⁶.

Domowy Kościół stawia sobie następujące zadania formacyjne: 1) codzienna modlitwa, 2) systematyczna lektura Pisma Świętego, 3) codzienna modlitwa małżeńska i rodzinna, 4) comiesięczny dialog małżeński, 5) osobista formacja – reguła życia, 6) uczestnictwo w rekolekcjach zamkniętych (nie rzadziej niż raz w roku)²⁷.

Formacja duchowa wspólnot Domowego Kościoła pomaga tworzyć komunie wewnątrzmałżeńską i między poszczególnymi małżeństwami. Dobrze też służy wychowaniu w rodzinie do istotnych wartości życia chrześcijańskiego, prowadzi do aktywnego udziału w życiu Kościoła i społeczeństwa. Rodziny zgromadzone w kręgu Domowego Kościoła (około 6 rodzin każdy krąg) gromadzą się co miesiąc w kolejnych ustalonych rodzinach, dzielą się swoimi doświadczeniami życia małżeńskiego i rodzinnego, służą sobie dobrą radą, wzmacniają się wzajemnie, wymieniają swoje doświadczenia wychowawcze w rodzinie, dzielą się wiarą. Nieodłączną częścią spotkań kręgów Domowego Kościoła jest rozważanie słowa Bożego, wspólna modlitwa, relacje z podjętych zadań formacyjnych w życiu osobistym, a także w odniesieniu do małżeństwa i rodziny. W spotkaniach formacyjnych zawsze uczestniczy kapłan, a rekolekcje zamknięte są prowadzone przez odpowiednio przygotowanego kapłana.

Parafia w Lubiczu Górnym należy do parafii podmiejskich (około 5 km od granic Torunia). Dzięki swojemu położeniu w bliskim sąsiedztwie miasta w ostatnich latach przeżywa znaczny przyrost ludnościowy (od 1995 r. do chwili obecnej liczba mieszkańców parafii się podwoiła). Duża migracja ludności stawia wobec duszpasterzy parafii szczególne wyzwanie w zakresie integracji nowych parafian z dotychczasowymi. Zwłaszcza że wraz ze zmianą miejsca zamieszkania i parafii przestają funkcjonować takie mechanizmy, jak pozytywny wpływ środowiska – pojawia się większa anonimowość. Tradycyjna religijność wyjęta z dotychczasowego środowiska często przestaje funkcjonować i nowy mieszkaniec nie interesuje się życiem

duchowym parafii. W procesie integracji parafialnej dużym wsparciem duszpasterskim jest ruch Domowego Kościoła. Pierwszy krąg Domowego Kościoła na terenie parafii Lubicz Górny powstał jako rezultat rekolekcji ewangelizacyjnych w 2010 r. Rekolekcje zostały przeprowadzone przy współpracy rodzin Kościoła Domowego z miejscowej parafii oraz ruchu Domowego Kościoła z Torunia²⁸.

Ruch Domowego Kościoła ma świadomość tego, że powinien czynnie uczestniczyć w Kościele lokalnym, czyli w parafii. Formacja duchowa tego ruchu ściśle związana jest z liturgią Kościoła. Poszczególni małżonkowie i ich dzieci pełnią różne funkcje podczas Mszy świętej. Dorośli najczęściej są lektorami, są nadzwyczajnymi szafarzami Komunii świętej, a także pełnią inne zadania w liturgii. Ważnym elementem zaangażowania w życie parafii jest też dawanie świadectwa swojej wiary, jakie poszczególni członkowie składają na niedzielnej Eucharystii, a najczęściej podczas rekolekcji ewangelizacyjnych.

Dobrą praktyką jest współpraca w głoszonych katechezach dla dorosłych. W parafii Lubicz Górny katecheza dla dorosłych prowadzona jest w niedziele (pół godziny przed sumą). Z tej katechezy głównie korzystają rodzice, których dzieci przygotowują się do I Komunii Świętej, Komunii Świętej rocznicowej i bierzmowania. W tym samym czasie w salach katechetycznych odbywa się katecheza dla dzieci przed I Komunią Świętą. Ruch Domowego Kościoła przygotowuje i prowadzi katechezę dla dorosłych pod kierunkiem miejscowych duszpasterzy. Z ruchu Domowego Kościoła wywodzą się nadzwyczajni szafarze Eucharystii. Do swej posługi są dobrze przygotowani, w razie potrzeby pomagają udzielać Komunii podczas Mszy świętej i też bardzo ważne jest, że w niedzielę zanoszą Komunię świętą do kilkudziesięciu chorych, którzy nie mogą bezpośrednio brać udziału we mszy.

Będąc proboszczem parafii Lubicz Górny zdaje sobie sprawę z tego, że bez udziału świeckich trudno jest dziś prowadzić duszpasterstwo parafialne na miarę oczekiwań i potrzeb współczesnego człowieka.

2.2. Dzieło nowej ewangelizacji – kursy Alfa

Kurs Alfa zrodził się w końcu lat siedemdziesiątych XX wieku w Kościele anglikańskim w parafii Świętej Trójcy w dzielnicy Brompton w Londynie i służył celom katechetycznym. Szersze ewangelizacyjne możliwości nadał temu ruchowi duchowny tejże parafii, Nicly Gumbel. Udana adaptacja tego kursu dla celów ewangelizacyjnych stała się popularną i skuteczną formą ewangelizacji na terenie Anglii i poza jej granicami.

Kurs Alfa ma wymiar ekumeniczny i dlatego bardzo szybko przeniknął do Kościoła katolickiego. Obecnie ruch stał się powszechny na całym świecie, także i w Polsce. Biskup włocławski Bronisław Dembowski tak mówił o tym ruchu: „Forma podstawowej ewangelizacji proponowana przez kurs Alfa jest jak sądzę bardzo dobra. Ufajmy, że przyniesie dobre owoce. Uważam, że ten kurs wraz z innymi już działającymi ruchami ewangelizacyjnymi przyczyni się do wypełnienia programu zawartego w słowach Jana Pawła II z listu apostolskiego *Novo millennio ineunte*, że chrześcijańskie wspólnoty powinny stawać się prawdziwymi szkołami modlitwy, w której spotkanie z Jezusem nie polega jedynie na błaganiu Go o pomoc, ale wyraża się też przez dziękczynienie, uwielbienie, adorację, kontemplację, żarliwość uczuć”²⁹.

Kurs Alfa znany jest na terenie wielu diecezji w Polsce, w tym także w diecezji włocławskiej. Wspólnota ewangelizacyjna Alfa w parafii Lubicz Górny powstała po przeprowadzonych misjach we wrześniu 2007 r. Misje przeprowadzone zostały przez Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętej Rodziny z Kazimierza Biskupiego. Przedłużeniem misji był kurs ewangelizacyjny Alfa przeprowadzony przez wspólnotę młodzieży Stowarzyszenia Pro Misja w Toruniu. Owocem tych wysiłków ewangelizacyjnych było powstanie rodzimej młodzieżowej wspólnoty, która nosi nazwę Drzewo Życia. Świeckimi liderami tego ruchu są małżonkowie Marcin i Elżbieta Iżyk. Jest to wielodzietna rodzina katolicka (pięcioro dzieci) związana ze Stowarzyszeniem Pro Misja, mająca doświadczenie misyjne. W latach 2004–2005 pełnili zadania misjonarzy świeckich na Ukrainie. Wspólnota ewangelizacyjna Drzewo Życia pod opieką duszpasterską miejscowych księży prowadzi systematycznie kursy ewangelizacyjne Alfa dla młodzieży i dorosłych. Prowadzi ewangelizację młodzieży przygotowującej się do sakramentu bierzmowania i wspiera katechezę dla dzieci, które przygotowują się do I Komunii Świętej. Pomaga małżonkom, zwłaszcza tym, którzy przeżywają trudności, organizując kursy dla małżeństw, podczas których odbudowywane są relacje małżeńskie między innymi przez praktyczne ćwiczenia dialogu małżeńskiego.

Ważny jest udział wspólnoty w liturgii przez posługę lektora, kantora, a przede wszystkim oprawę muzyczną. Wspólnota prowadzi dużą scholę dziecięcą (około 40 dzieci) i na dobrym poziomie muzycznym zespół muzyczny młodzieżowy. Wspólnota Drzewo Życia prowadzi kursy ewangelizacyjne nie tylko na terenie parafii Lubicz Górny, ale i w innych parafiach diecezji włocławskiej i sąsiadującej z nią diecezji toruńskiej. Wspiera także misje zagraniczne. W ubiegłym 2011 roku z tej wspólnoty

w okresie wakacyjnym Anna Kazaniecka (studentka socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu), jako wolontariuszka pomagała w Mongolii misjonarzom z toruńskiego Stowarzyszenia Pro Misja, Rafałowi i Małgorzacie Solskim, którzy już 10 lat jako rodzina są świeckimi misjonarzami w stolicy Mongolii – Ułan Bator. Wyjazd zaktywizował całą wspólnotę parafii w Lubiczu Górnym, która z dobrowolnych ofiar wiernych zakupiła bilet lotniczy i wspierała modlitwą wyprawę misyjną młodej wolontariuszki.

Obydwa ruchy wspólnotowe skierowane są na apostołat i doskonale się w nim uzupełniają. Ruch Domowego Kościoła skupia w kręgach małżeństwa katolickie, które otwarte są na współpracę i służbę w Kościele, służbę innym rodzinom. Ruch Alfa skierowany jest do wszystkich wierzących, dla tych, którzy są na pograniczu niewiary oraz niewierzących. Kurs Alfa przeprowadza człowieka od religijności do wiary pojmowanej personalistycznie: jako osobowe spotkanie z Chrystusem. Ruch skupia w swoich wspólnotach dzieci, młodzież i dorosłych. Niemożliwe jest wręcz skuteczne duszpasterstwo bez wsparcia świeckich. Troska o rodzinę, rozwój wspólnot służących umacnianiu rodzin należy do istotnych zadań duszpasterskich³⁰. Dobra formacja rodzin owocuje licznymi wspólnotami i organizacjami świeckich, które służą Kościołowi i społeczeństwu.

PRZYPISY

¹ Jan Paweł II, *List do Rodzin* (LR), n. 7.

² Por. tamże, n. 10.

³ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Familiaris consortio* (FC), n. 17.

⁴ Por. tenże, Encyklika *Redemptor hominis*, n. 14.

⁵ LR, n. 2.

⁶ Por. FC, n. 49.

⁷ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego* (KKK), n. 1212.

⁸ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia*, n. 1.

⁹ FC, n. 57.

¹⁰ Por. FC, n. 50.

¹¹ Por. tamże.

¹² Por. FC, n. 39; Paweł VI, Encyklika *Evangelii nuntiandi*, n. 71.

¹³ Por. Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, n. 3.

¹⁴ Por. FC, n. 60.

¹⁵ Por. I. Werbiński, *Eucharystia drogą do świętości*, „Teologia i Człowiek”, 7–8(2006), s. 289–305.

¹⁶ Por. J. Bagrowicz, *Kierunki formacji w przygotowaniu do I komunii świętej*, „Ateneum Kapłańskie”, 84(1975), s. 313.

¹⁷ Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*, n. 59.

¹⁸ Tamże, n. 27–45.

¹⁹ KKK, n. 1285.

²⁰ Por. LR, n. 16.

²¹ FC, n. 56.

²² Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, n. 34.

²³ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, n. 20.

²⁴ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*, n. 24.

²⁵ Por. A. i M. Gomes-Ferrer, *Historia zbliżenia END i RDK*, „Archiwum Ruchu Domowego Kościoła w Krakowie”, 66(1995), s. 12.

²⁶ Por. F. Blachnicki, *Program pracy ruchu wspólnot rodzinnych*, „Archiwum Ruchu Domowego Kościoła w Krakowie”, 38(1973), s. 17.

²⁷ Por. A. Wodarczyk, *Prorok Żywego Kościoła. Ks. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2008, s. 368–382

²⁸ Por. Archiwum Parafii Lubicz Górny, *Kronika parafii Lubicz Górny 2010*.

²⁹ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, n. 33.

³⁰ Por. LR, n. 2.